

Normerande styrdokument

Beslutsfattare:
Kommunstyrelsen

Dokumentansvarig:
Elisabet Jonsson

Datum:
2020-11-12

Diarienummer:
KSN-2020-02088

Riktlinje för utemiljöns yta och kvalitet vid förskola och grundskola

Policy

Riktlinje

Rutin

Vägledning

Innehåll

Inledning	3
Syfte.....	3
Omfattning	3
Riktlinje för utemiljö vid förskolor och grundskolor i Uppsala kommun	4
Krav på gårdskvaliteter	4
Krav på lokalisering	6
Krav på friyta	7
Lagbestämmelser och krav	9
Spridning.....	9
Uppföljning	10
Relaterade dokument.....	10
Bilaga 1	11
Bilaga 2	12
Bilaga 3	13

Inledning

Uppsala kommun växer och förväntas år 2050 uppnå cirka 340 000 invånare. Denna befolkningsökning ska mötas med fler bostäder, arbetsplatser, mötesplatser, förskolor, grundskolor och en utökad kollektivtrafik. Enligt Uppsala kommuns översiktsplan kommer den största delen av den tillkommande bebyggelsen att ske inom Uppsala tätort.

Sedan den 1 januari 2020 är barnkonventionen svensk lag. Detta har höjt kraven på Sveriges kommuner att arbeta på ett strukturerat sätt gällande frågor som rör barns rättigheter. Barnets bästa ska beaktas vid varje beslut som berör barn. FN:s barnrättskommitté lyfter kommuners arbete med budget och stadsplanering som ett exempel på sammanhang där sådan prövning bör genomföras.

Barn och ungas ytor minskar i den täta staden vilket kan ha en negativ påverkan på barn och ungas hälsa och utveckling. Denna riktlinje gällande utemiljö för förskolor och grundskolor i Uppsala kommun är ett planeringsstöd för att säkerställa tillräckligt stora friytor med god kvalitet för lek och lärande, fysisk aktivitet samt återhämtning samtidigt som befolkningen ökar och staden förtätas. Att investera i tillräckligt stora friytor med god kvalitet är ett sätt att prioritera barn och unga vilket bidrar till ett socialt och ekonomiskt hållbart Uppsala. Riktlinjen blir en del av att säkerställa att de beslut som tas inom detta område blir barnrättsmedvetna. I det tillhörande planeringsverktyget ges även vägledning kring inhämtande och tillvaratagande av barn och ungas egna åsikter.

Syfte

Riktlinjen:

- möjliggör en koncerngemensam bild av förskole- och grundskolegårdar.
- beskriver den storlek samt kvalitet som ska gälla för att nå en god utemiljö som stödjer barn och ungas utveckling vid förskolor och grundskolor.
- säkerställer att de beslut som tas gällande utemiljön vid förskolor och grundskolor är barnrättsmedvetna.

Omfattning

Riktlinjen gäller alla nämnder och bolagsstyrelser samt andra exploatörer och markägare, med verksamhet som relaterar till planering och projektering av utemiljöer vid förskolor och grundskolor. Riktlinjen gäller i både kommunal och fristående regi samt vid permanent och tillfälligt bygglov.

Riktlinjen ska tillämpas löpande i de delar av samhällsbyggnadsprocessen som rör utemiljö kopplad till förskolor och grundskolor. Detta innefattar:

- Att säkerställa tillräckligt stora friytor och lämplig lokalisering av förskolor och grundskolor i tidiga planeringsskeden samt i detaljplaneskedet.
- Att säkerställa friytors storlek och kvalitet vid projektering och bygglovsgranskning.

Avsteg från riktlinjen om friytans storlek kan medges i vissa fall vilket beslutas av plan- och byggnadsnämnden.

Riktlinje för utemiljö vid förskolor och grundskolor i Uppsala kommun

Utemiljön vid förskolor och grundskolor är av vikt både för barn och ungas hälsa och utveckling och som ett pedagogiskt verktyg. Plan- och bygglagen ställer krav på att det ska finnas tillräckligt stora friytor som är lämpliga för lek och utevistelser vid bostäder, förskolor och grundskolor. Varken plan- och bygglagen eller miljöbalken har närmare bestämmelser kring storlek och kvaliteter. Det är upp till varje kommun att utifrån lagkravet fastställa vilka riktlinjer som ska gälla på skolgårdar och förskolegårdar. Som stöd i det arbetet har Boverket tagit fram allmänna råd som anger hur man kan eller bör handla för att uppfylla lagkravet, samt en vägledning.

Riktlinjen har tagits fram med ett långsiktigt perspektiv på samhällsutveckling som bygger på barnets bästa i enlighet med FN:s konvention om barnets rättigheter. De krav som riktlinjen anger för utemiljöns storlek och kvalitet har tagits fram med utgångspunkt i bland annat plan- och bygglagen, Boverkets allmänna råd om friyta vid fritidshem, förskolor, grundskolor och liknande verksamhet, Boverkets vägledning "Gör plats för barn och unga!" samt forskningsresultat och kunskapssammanställningar. Riktlinjen är Uppsala kommuns beskrivning av hur dessa lagar och råd bör uppfyllas. Att planera för utemiljöer av god kvalitet vid förskolor och grundskolor är en viktig del i att säkra goda levnadsvillkor för barn och unga i Uppsala kommun.

Krav på gårdskvaliteter

Följande krav på gårdskvaliteter gäller alltid, oavsett om friytan beräknats utifrån ytkraven i zon 1, 2 eller 3.

Gården ska erbjuda en varierad miljö och innehålla grönska av naturkaraktär

- Friytan ska vara så rymlig att det utan svårighet eller risk för omfattande slitage går att ordna varierande terräng- och vegetationsförhållanden.
- Grundläggande kvaliteter som ska eftersträvas är en stor andel grönska av naturkaraktär och en varierad topografi. Befintlig värdefull naturmark ska bevaras och integreras i gårdsmiljön.
- Växtmaterial ska väljas och placeras med långsiktig hållbarhet i fokus. Hänsyn ska tas till slitage, sol, skugga och vattentillgång.
- Andelen konstgjorda material som gummiasfalt och konstgräs ska minimeras och användas med eftertanke eftersom de innebär täta ytor för dagvatten samt avger skadliga ämnen till grundvatten, dagvatten och människor.

Gården ska utgöra en trygg och lekfull miljö som stimulerar fysisk aktivitet

- Gården ska erbjuda en variation av zoner för såväl avskildhet, lugn och återhämtning som mer vilda aktiviteter.
- Gården ska erbjuda en miljö som barn och unga kan interagera med och påverka, där naturmaterial och löst material är en viktig del av lektubudet. Färdiga lekredskap ska spela en begränsad roll. Gården ska erbjuda möjligheten att genom lek utmana sig själv och kalkylera med risker.
- Gården ska belysas och ha en ljussättning som skapar trygghet och ger attraktiva mervärden.
- Gården ska kunna användas till lek, rekreation samt fysisk aktivitet. Skolgårdar bör kunna nyttjas för dessa ändamål även utanför skoltid.

Gården ska ha ett bra mikroklimat som möjliggör utevistelser i både sol och skugga

- Gården ska ha goda sol- och skuggförhållanden. Grönska ska utgöra majoriteten av solskyddet. Vegetation ska placeras med tanke på solinstrålning. Stora storlekar på träd och buskar ska planteras för att åstadkomma skuggeffekter från början. Både vegetation med barr och löv bör väljas.
- Gården ska ha god luftkvalitet.
- Gården ska ha god ljudkvalitet. Grönska samt placering och utformning av byggnader bör användas som åtgärder för att dämpa buller.

Gården ska utgöra en bra grund för utomhuspedagogik

- En gård som tillhör en förskola eller skola ska ha en utformning som stödjer den pedagogiska verksamhet som bedrivs.
- Utemiljön ska utgöra en naturlig del av verksamheten och uppmuntra till lek, lärande och fysisk aktivitet.
- För att åstadkomma en gård som samspelar med den pedagogiska verksamheten och dess behov ska gård och byggnad planeras parallellt och inte som två separata delar.

Gården ska vara användbar för alla

I planeringen av samtliga miljöer strävar Uppsala kommun efter delaktighet för alla. Detta gäller även förskole- och skolgårdar.¹ För att utemiljön ska vara användbar för alla finns ett antal viktiga grundkrav:

- Alla barn och unga ska tryggt kunna förflytta sig på egen hand, vistas på och använda gården.
- Gården ska erbjuda ett varierat utbud av aktiviteter och upplevelser där alla barn och unga får vara delaktiga. Alla ska kunna uppleva risktagande i leken och därmed kunna utforska sina gränser.
- Det ska finnas platser där man kan iaktta, och platser att dra sig undan för återhämtning.

Gården ska ha lämpliga ytor för rening och fördröjning av dagvatten

- Dagvatten som uppkommer inom kvartersmark ska fördröjas och renas lokalt innan anslutning till den allmänna dagvattenanläggningen.
- Rening bör ske med hjälp av växtlighet.
- Dagvattenhanteringen bör utformas för att ge mervärden till lek samt pedagogiska aktiviteter.
- Dagvattnet bör nyttjas som en resurs på gården. Till exempel genom att det används till bevattning.

---

¹ Sveriges kommuner och landsting (2016). "Mer åt fler på lekplatsen".

Krav på lokalisering

Vid nylokalisering ska förskolor och grundskolor lokaliseras med närhet till grönområde

- Förskolor och grundskolor ska lokaliseras vid naturområde, stadsdelspark eller kvarterspark.
- Om direkt närhet till grönområde inte är möjligt kan i undantagsfall ett avstånd uppemot 300 meter accepteras.

Vid nylokalisering bör grundskolor lokaliseras för att utgöra en del av staden

För att optimera ytorna vid förtätning behöver Uppsala kommun skapa samnyttjande och multifunktionella ytor. Samnyttjande innebär en optimering och samförvaltning av kommunala ytor och resurser. Detta ställer krav på koordinerad planering, lokalisering, yta och kvalitet. Funktioner som bidrar till bland annat friluftsliv, naturpedagogik, fysisk aktivitet, socialt umgänge, idrott och fritidsaktiviteter, kulturella aktiviteter samt lek- och spelmöjligheter lockar till aktivitet och skapar förutsättningar för möten mellan olika grupper i staden. Här spelar skolgårdar en mycket viktig roll och kan med rätt lokalisering, rätt innehåll och rätt utformning bidra till detta.

- Grundskolor bör lokaliseras för att utgöra en del av staden och bidra med multifunktionella ytor till närområdet.
- Grundskolors läge i staden bör planeras med utgångspunkt i närhet till naturområden, parker, torg, idrott, fritid och kultur för att kunna skapa och uppnå samnyttjande av ytor och funktioner.
- Grundskolors gårdar bör vara så pass rymliga och väl utformade att de kan innehålla trygga, attraktiva, aktiva, varierade, gröna miljöer som kan nyttjas som en del av närområdets sammanhängande uterum.

Förskole- och grundskolegårdar ska i första hand placeras på egna tomter men kan kombineras med bostadskvarter, äldreboenden, kontor, universitetslokaler m.m.

Förskola eller grundskola i delat kvarter där utemiljön förläggs på innergården är en stor utmaning. Följande gäller:

- Boende ska ha tillgång till en del av gården hela dygnet.
- Lägen mot park eller skog bör nyttjas för att undvika bullerproblematik.

Krav på friyta

Definition av friyta

- Med friyta avses ytan som barnen/eleverna kan använda på egen hand vid utevistelse.
- Friytan ska ligga i direkt anslutning till den eller de entréer som barnen använder för att ta sig in och ut på gården från verksamhetens lokaler.

Beräkning av friyta

Vid beräkning av friytans storlek gäller följande:

- Förrådsbyggnader, bil- och cykelparkering samt ytor för lastning och lossning är otillgängliga för barnen och ingår därmed inte i friytan.
- Takterrasser innebär att barnen har en begränsad tillgång till ytan och betraktas därför som kompletterande ytor och ingår därmed inte i friytan.
- I tidiga planeringsskeden bör man lämna utrymme för att friytan minskar under projektets gång. Friytekravet ska uppfyllas vid färdigställande av gården.

Om kraven på friyta ej kan uppnås bör omlokalisering ske.

Friyta per barn/elev och sammanhållen storlek på friyta

Bedömningen av tillräckligt stor friyta bör ta hänsyn både till friytan per barn/elev och till den totala storleken på friytan.² Forskning visar att 3000 kvm är ett minsta mått oavsett storlek på barngrupp. På en gård som är mindre kan en barngrupp få svårt att utveckla lek och socialt samspel på ett sätt som tillgodoser deras behov. Friyta per barn/elev styr graden av slitage och möjligheten att använda naturliga material på gården. Studier visar att det går en gräns mellan 20-30 kvm/barn där man får möjlighet att utan risk för omfattande slitage ordna varierande terräng- och vegetationsförhållanden. Därför innehåller riktlinjens krav på friyta både ett mått på antal kvadratmeter per barn/elev och ett mått på sammanhållen friyta.

Beskrivning av zonindelningen

Förutsättningar i form av tillgång till yta och planeringsvillkor skiljer sig åt mellan olika områden inom kommunen. För att möta dessa olika förutsättningar är kraven på friyta för utemiljö vid förskolor och grundskolor i Uppsala kommun indelade i tre zoner:

Zon 1 – Innerstaden

Zon 2 – Stadsbebyggelse där tät stad är målbilden

Zon 3 – Övriga områden inom kommunen

Varje zon har friytekraav anpassade efter förutsättningarna inom zonen.

Genom att erbjuda olika krav beroende på läge i kommunen möjliggörs att riktlinjen i sin helhet följs och att gårdarna därmed blir utformade för att erbjuda barn och unga goda utemiljöer.

---

² Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö, Boverket 2015.

Zon 1 - Innerstaden

I innerstaden är möjligheterna begränsade att hitta nya ytor för förskolor och grundskolor på grund av den täta befintliga bebyggelsestrukturen. Nedanstående friytekrav är resultatet av avvägningar mellan de befintliga förutsättningarna i en tät befintlig stadsbygd och barn och ungas rätt till en god utemiljö. Det är samtidigt en ambitionshöjning mot tidigare gällande praxis.

Krav på gårdskvaliteter gäller alltid.

Förskola

- Minimikravet är 20 kvadratmeter per barn vid färdigställande av gården.
- En minsta sammanhållen friyta på 2000 kvadratmeter bör eftersträvas.³
- För förskolor förlagda i kvarter kombinerade med bostäder, äldreboenden, kontor, universitetslokaler m.m. och med 80 barn eller färre gäller inte kravet på sammanhållen friyta.

I undantagsfall kan avsteg från friytekravet göras. Extra stora åtgärder krävs i dessa fall för att säkerställa kraven på goda gårdskvaliteter.

Minimikrav: 15 kvm/barn.

Lokaliseringskrav: Närhet till park med lekfunktioner. Parkgränsen ska finnas inom 300 meters gångavstånd.

Grundskola

- Minimikravet är 15 kvadratmeter per elev vid färdigställande av gården.
- En minsta sammanhållen friyta på 3000 kvadratmeter bör eftersträvas.³
- Ett totalt friytemått på 15 000 kvadratmeter kan accepteras.

Zon 2 – Stadsbebyggelse där tät stad är målbilden

I riktlinjen klassas stadsdelar där tät stad är målbilden, som zon 2-områden. Uppsala kommun beräknas växa med ungefär 130 000 invånare fram till 2050. De allra flesta av dessa kommer att bo i Uppsala tätort. Det innebär att ca 60 000 bostäder kommer att byggas inom befintliga tätorten och i helt eller delvis nya stadsdelar, de flesta utpekade som antingen stadsnoder eller stadsdelsnoder i Uppsala kommuns översiktsplan.

Friytekraven för zon 2 gäller framförallt inom dessa stadsdelsnoder samt stadsnoder. Kravet gäller även inom befintlig stadsstruktur samt i områden utanför tätorten i de fall där tät stad är målbilden.

Krav på gårdskvaliteter gäller alltid.

---

³ En sammanhållen yta innebär i detta fall att ytan har en samlad form och att inre staket saknas.

Förskola

- Minimikravet är 30 kvadratmeter per barn vid färdigställande av gården.
- En minsta sammanhållen friyta på 3000 kvadratmeter bör eftersträvas.⁴
- För förskolor förlagda i kvarter kombinerade med bostäder, äldreboenden, kontor, universitetslokaler m.m. och med 80 barn eller färre gäller inte kravet på sammanhållen friyta.

Grundskola

- Minimikravet är 20 kvadratmeter per elev vid färdigställande av gården.
- En minsta sammanhållen friyta på 3000 kvadratmeter bör eftersträvas.⁴
- Ett totalt friytemått på 15 000 kvadratmeter kan accepteras.

Zon 3

Friytekraven för zon 3 gäller i hela Uppsala kommun förutom i de områden som innefattas av zon 1 och 2.

Krav på gårdskvaliteter gäller alltid.*Förskola*

- Minimikravet är 40 kvadratmeter per barn vid färdigställande av gården.
- En minsta sammanhållen friyta på 3000 kvadratmeter bör eftersträvas.⁴
- För förskolor förlagda i kvarter kombinerade med bostäder, äldreboenden, kontor, universitetslokaler m.m. och med 80 barn eller färre gäller inte kravet på sammanhållen friyta.

Grundskola

- Minimikravet är 30 kvadratmeter per elev vid färdigställande av gården.
- En minsta sammanhållen friyta på 3000 kvadratmeter bör eftersträvas.⁴
- Ett totalt friytemått på 15 000 kvadratmeter kan accepteras.

Lagbestämmelser och krav

Riktlinjen bygger på bland annat plan- och byggnadslagens bestämmelser, FN:s konvention om barnets rättigheter och Boverkets allmänna råd om friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet. Riktlinjen tar även hänsyn till skrivelser i läroplaner för förskolan respektive grundskolan. Kraven gällande buller och luftkvalitet bygger på riktvärden som naturvårdsverket tagit fram.

Spridning

Nämnder och bolagsstyrelser ansvarar för att riktlinjen implementeras i den egna verksamheten. Kommunstyrelsen, genom stadsbyggnadsförvaltningen, ansvarar för att stödja nämnder och bolagsstyrelser i tillämpningen av riktlinjen.

---

⁴ En sammanhållen yta innebär i detta fall att ytan har en samlad form och att inre staket saknas.

Uppföljning

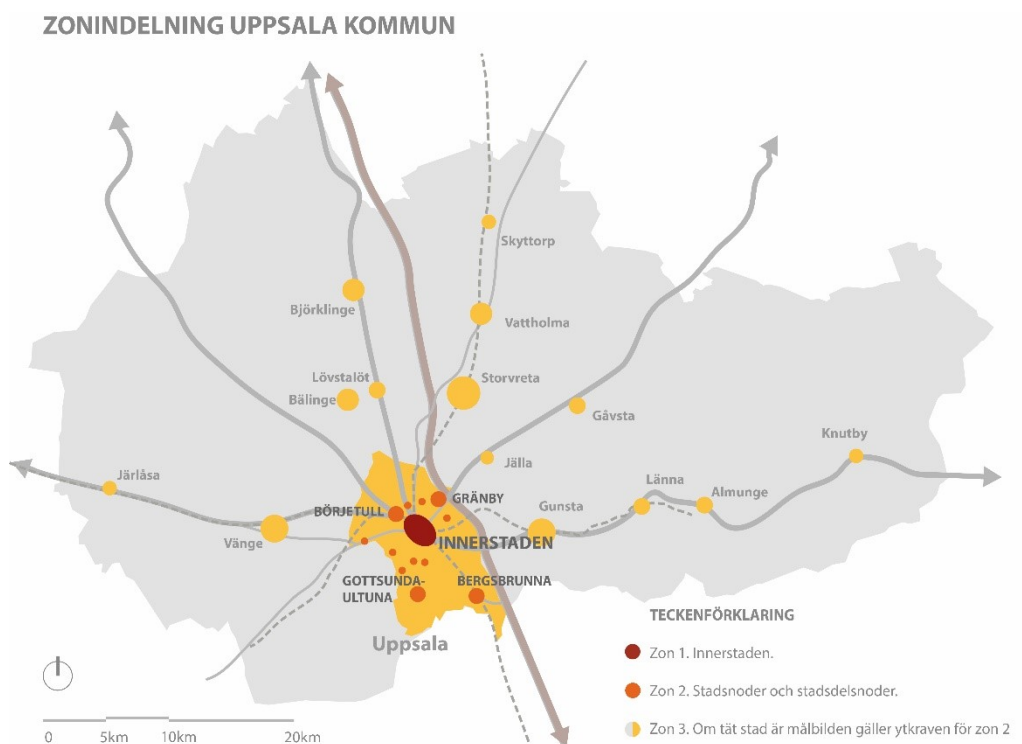
Uppföljning av riktlinjens krav på friytors storlek, gårdskvaliteter samt eventuella avvikelser sker kontinuerligt för respektive verksamhet, nämnd som styrelse. För att efterleva denna riktlinje samt för att underlätta kvalitetssäkringen i bygglovsskedet finns ett webbaserat planeringsverktyg.

Plan- och byggnadsnämnden följer löpande upp arbetet utifrån riktlinjen. Riktlinjen följs upp i sin helhet 2023 och revideras vid behov. Kommunstyrelsen beslutar om revidering av riktlinjen.

Relaterade dokument

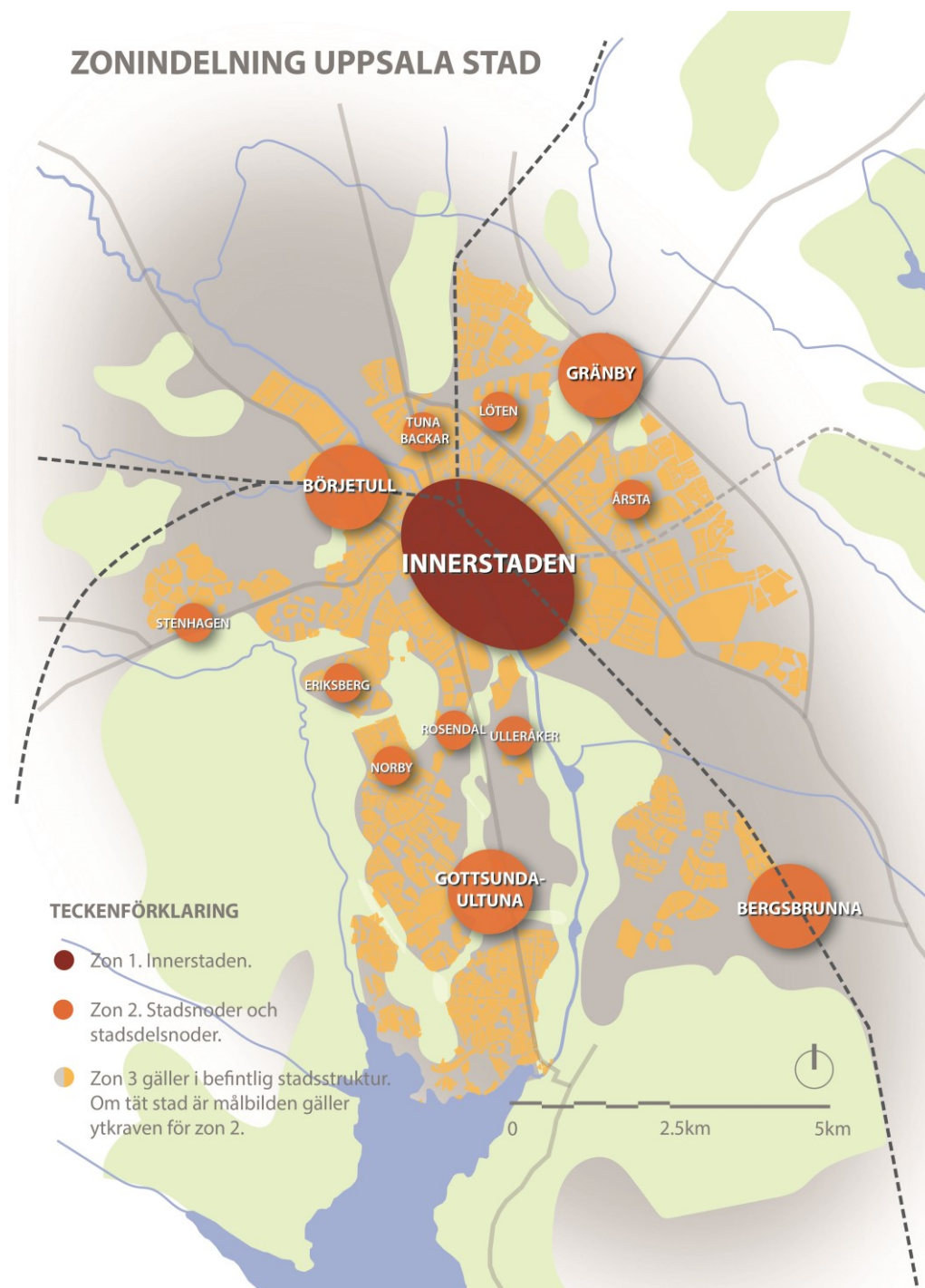
- Boverkets allmänna råd (2015:1) om friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, grundskolor eller liknande verksamhet.
- FN:s konvention om barns rättigheter.
- Gör plats för barn och unga! En vägledning för planering, utformning och förvaltning av skolans och förskolans utemiljö, Boverket 2015.
- Uppsalas innerstadsstrategi, 2016
- Konsekvensutredning för Boverkets allmänna råd om friyta för lek och utevistelse vid fritidshem, förskolor, skolor eller liknande verksamhet, 2015.
- Läroplan för förskolan, Lpfö 18.
- Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr 11.
- Miljöbalken
- Plan- och bygglag (2010:900)
- Program för full delaktighet för personer med funktionsnedsättning, KSN-2016-2166
- Program för Uppsala kommuns barn- och ungdomspolitik 2019–2031.
- Riktlinjer för utsläpp av dagvatten från fastighetsmark, Uppsala Vatten.
- Riktlinjer för Uppsalas parker, 2013.
- Skollagen
- Översiktsplan för Uppsala 2016.

Bilaga 1

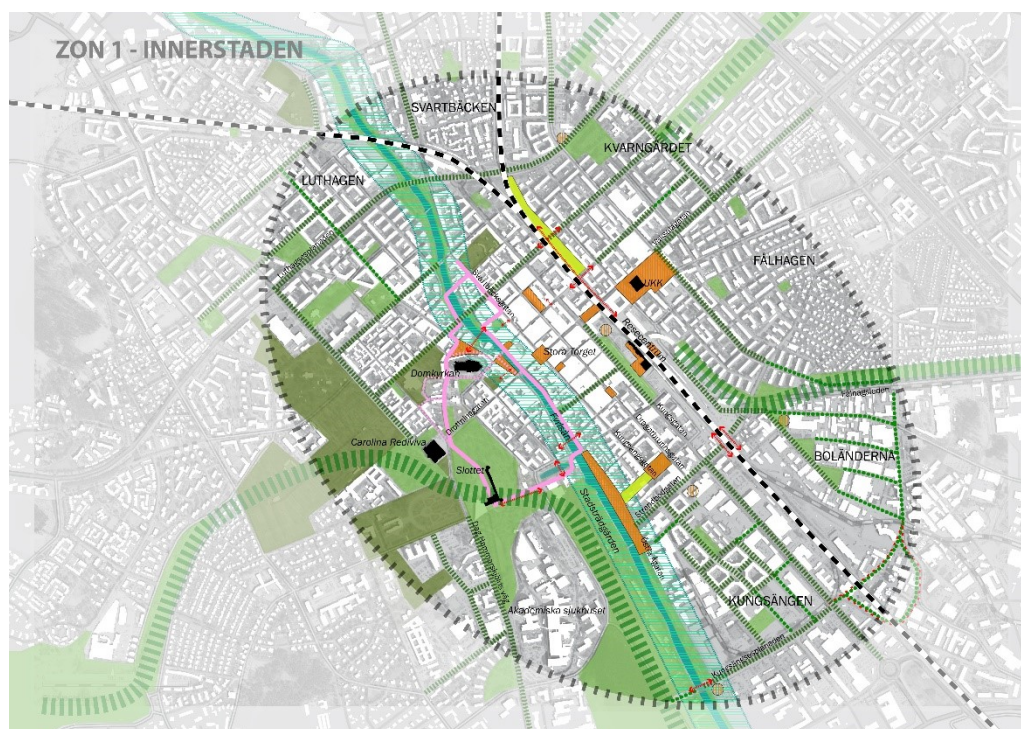
Friytekraven för zon 3 gäller i hela Uppsala kommun förutom i de områden som innefattas av zon 1 och 2. Illustration: Uppsala kommun.

Bilaga 2

Friytekraven för zon 2 - Stadsbebyggelse där tät stad är målbilden, gäller framförallt inom stadsdelsnoder samt stadsnoder (orangemarkerade områden). Friytekraven för zon 3 gäller inom befintlig stadsstruktur (gula områden). I de fall där tät stad är målbilden gäller friytekraven för zon 2. Illustration: Uppsala kommun.

Bilaga 3

Ungefärlig utbredning av Zon 1 - Innerstaden. Illustration: Uppsala kommun, Innerstadsstrategin.